

УДК 343.14

Бережний Олександр Іванович –

кандидат юридичних наук
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Oleksandr I. Berezhnyi –

*candidate of juridical sciences,
assistant of criminal procedure department,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska St., Kharkiv, 61000, Ukraine)*

Значення обставин встановлених у вирокі та ухвалі суду про закриття кримінального провадження при вирішенні інших кримінальних проваджень

У статті дається загальний аналіз правових властивостей вироку суду. Розглядаються питання прояву правила преюдиціальності у правових властивостях вироку суду. Проаналізовано відмінність доказових фактів від преюдиціально встановлених фактів. Також в статті розглянуто доказове значення обставин встановлених у вирокі суду, ухвалі про закриття кримінального провадження у зв'язку з відмовою прокурора від підтримання державного обвинувачення для суду, який розглядає інше кримінальне провадження.

Ключові слова: вирок, докази, доказування, пізнання, преюдиція.

В статье дается общий анализ правовых свойств приговора. Рассматриваются вопросы проявления правила преюдициальности в правовых свойствах приговора суда. Проанализировано отличие доказательственных фактов от преюдициально установленных фактов. Также в статье рассмотрено доказательственное значение обстоятельств установленных в приговоре суда, определении суда о прекращении уголовного производства в связи с отказом прокурора от поддержания государственного обвинения для суда, который рассматривает другое уголовное производство.

Ключевые слова: приговор, доказательства, доказывание, познание, преюдиция.

O.I. Berezhnyi Meaning of Circumstances Established in the Sentence and Ruling of the Court on Termination of Criminal Proceedings during the Solving of Other Criminal Proceedings

The article analyzes legal peculiarities of court sentence. The issue of collateral estoppel in legal peculiarities of court sentence has been addressed. Differences between evidentiary facts and estoppel facts have been analyzed. The article also deals with evidentiary circumstances established in court sentence, ruling on termination of criminal proceedings because of the prosecutor's refusal to support public prosecution for the court which tries other criminal case. It has been mentioned that collateral estoppel rule is effective when the court makes such a sentence without an act of criminal offence and elements of criminal offence. In such a way it shall reason its decision on the established facts but not on assumptions. Assumed facts cannot be collateral estoppel as the court cannot establish them. As for the sentence of acquittal made because of inability to prove the commission of the criminal offense by the accused the court in such cases refers to established and checked facts. But these facts are not sufficient for categorical sentence on innocence of the accused person. Estoppel facts in these cases are not sufficient. It has been pointed out that facts established in the court ruling on termination of the case because of the prosecutor's refusal to support prosecution is estoppel because prosecutor's refusal is possible after researching all the evidence in the case and the refusal itself means only that these evidence are not sufficient to recognize a person guilty in commission of the criminal offence but not the fact that they are insufficient. That is why a court which tries criminal case does not have any doubts about the facts established in the ruling on termination of the criminal case it can put these facts into reasoning of the

decision without checking them. If the court has doubts about these facts it can examine them in accordance with the established procedure.

Keywords: sentence, evidence, proving, perception, collateral estoppel.

Постановка проблеми. Відсутність чіткого розуміння щодо можливості і необхідності повторного дослідження обставин встановлених у вироку або ухвалі про закриття кримінального провадження іншим судом по іншому кримінальному провадженню викликає необхідність аналізу доказового значення таких обставин для суду, який розглядає інше кримінальне провадження у разі, коли такі обставини мають значення для ухвалення законного і обґрунтованого вироку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям можливості повторного дослідження преюдиціально встановлених фактів присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких важливе місце займають роботи А. С. Березіна, О. В. Левченко, І. А. Лібіуса, П. Я. Трубнікова, В. Д. Шиліна та інших. Водночас питання, пов'язані з визначенням доказового значення преюдиціально встановлених фактів належать до мало розроблених у вітчизняній науці та потребують подальшого наукового обґрунтування.

Невирішені раніше проблеми. На практиці і в теорії кримінального процесу залишаються невирішеними питання щодо меж використання раніше ухваленого судового рішення при розгляді іншого кримінального провадження.

Мета. Метою роботи є загальна характеристика доказового значення обставин встановлених у вироку або ухвалі суду про закриття кримінального провадження при розгляді іншого кримінального провадження. Висловлення пропозицій щодо шляхів вирішення проблем, які виникають у процесі доказування по таким кримінальним провадженням.

Виклад основного матеріалу. Вирок суду - це найважливіший процесуальний акт, що завершує судовий розгляд. Тільки вирок має вищу юридичну силу, здатну засвідчити, що особа, стосовно якої він винесений, - злочинець.

Правове положення судді визначається Конституцією України, відповідно до якої судді є незалежними і підкоряються тільки закону,

реалізують свої повноваження в прийнятих ними актах правосуддя. Держава заінтересована в тому, щоб правові відносини, що виникають у результаті порушення норми кримінального права, розглядалися тільки судовими органами і вирішувалися у вироку, якому надано характер акта державної влади.

Діяльність суду має державно-владний характер. Застосування правових норм завжди пов'язано з вихідними від держави владними веліннями. Владний характер діяльності суду із застосування правових норм виявляється в змісті тих рішень, що вправі виносити суд, і в тих заходах, які він вправі застосовувати для забезпечення виконання цих рішень. Вирок як процесуальний акт містить певне державне веління, що спирається на авторитет і силу держави і забезпечене низкою заходів для його реалізації. Кожне рішення, виражене у вироку, є юридичним фактом, що зумовлює продовження, зміну чи припинення виниклих раніше правовідносин, у яких учасники кримінального судочинства реалізують свої права. Тому вирок - це не тільки засіб реалізації посадовими особами і державними органами своїх обов'язків, а і засіб реалізації наданих законом прав усіма учасниками процесу. Вирок виконує в кожному конкретному випадку задачу вирішення конкретного правового питання і разом з тим сприяє зміцненню законності, авторитету закону, запобіганню злочинам.

Процес пізнання фактів об'єктивної дійсності суддею має вирішальне значення у формуванні вироку. Прагнення законодавця повинне полягати в тому, щоб усунути недоліки кримінального процесуального пізнання, обумовлені його опосередкованістю, і забезпечити максимальні можливості й умови для пізнання суддями фактів. Весь механізм процесуального доказування служить тому, щоб сам суддя, який не міг безпосередньо спостерігати подію злочину, по можливості безпосередньо пізнав усі ті докази, їхні джерела, на підставі яких можна з'ясувати факти, що підлягають доказуванню, які мали місце в минулому. Суддя це здійснює на підставі доказових даних через оціночне судження, що

потім описуються у вирокі і можуть бути проконтрольовані вищими інстанціями.

Обов'язкова вимога при всьому цьому полягає в тому, щоб суддя, завершуючи пізнавальний процес, дійшов висновку про винуватість або невинуватість особи на підставі оцінок, що виключають суб'єктивність. У мотивуванні вироку повинно бути відображено яким чином виник у судді висновок, виражений у прийнятому рішенні.

Суддя пізнає факти, що мають відношення до провадження з матеріалів досудового слідства, зокрема із протоколів, постанов, обвинувального акту тощо. Таке пізнання є непрямым, тому що суддя знайомиться не з джерелами доказів, а лише з описом події, винуватості особи й інших обставин, даними учасниками кримінального процесу у своїх показаннях. Основа такого пізнання - результат пізнання фактів іншими особами - органом дізнання, слідчим, прокурором. Варто враховувати і ту обставину, що органи досудового слідства також безпосередньо не пізнають факти вчиненого злочину (за винятком огляду місця події), як і ті обставини, що не можуть бути повторені і встановлені на підставі результатів пізнання інших осіб, тобто такі відомості суду про подію, яка підлягає дослідженню, є багаторазово опосередкованим пізнанням.

При завершенні процесу пізнання безпосереднє вивчення є одним із факторів оцінки доказів, кожного окремо й усіх у сукупності. Іноді у судді виникає необхідність безпосередньо ознайомитися з окремими обставинами провадження, наприклад, з місцем події, чи потреба у прямому пізнанні виниклих змін у речових доказах, слідах і тощо. Суддя може безпосередньо ознайомитися з особистими якостями підсудного, потерпілого, свідка. Отримані дані він може взяти за основу при встановленні фактів, необхідних для ухвалення обвинувального чи виправдувального вироку. Отже, встановлення факту є результатом безперервної пізнавальної діяльності, при якій на певному етапі розвитку думки пізнання одних фактів приводить суддю до пізнання інших. Ця специфічна для суддів розумова діяльність здійснюється у зв'язку з оцінкою доказів.

Остаточні рішення суду, пов'язані з встановленням фактичних обставин і зафіксовані

у вирокі, самі по собі виникають як категоричні, що виключають альтернативні результати діяльності.

За пізнанням суддею доказів йде розумова діяльність, що полягає в безпосередньому доказуванні. Процеси пізнання і доказування цілком зливаються, взаємно доповнюють один одного і можуть бути розмежовані, власне кажучи, тільки з метою їх аналізу. Саме доказування складається в розумовій діяльності суддів по формуванню рішень, а також обґрунтуванню остаточного, підсумкового рішення. У ході цієї діяльності суддя на підставі оцінки окремих доказів підкріплює правильність свого переконання щодо достовірності встановлених фактів, виключаючи протилежну можливість. Діяльність судді в процесі доказування тісно пов'язана з діяльністю інших суб'єктів доказування, що здійснюється з використанням різних логічних дій.

Свої судження суддя може обґрунтовувати тільки доказаними фактами. У процесі встановлення фактів, що мають значення для провадження, безпосередньо після дослідження доказів, суддя на основі оцінки повинен визначити їхню доказову силу. Можливо це тільки після того, як суддя врахує наявні в його розпорядженні факти (їхню належність, допустимість, доказову силу) достатні для оціночного судження, тобто вважатиме їх доказаними. Оцінка доказів є специфічною діяльністю судді. Сутність її полягає в тому, що суддя безпосередньо вивчає окремі докази насамперед з погляду їхньої істотності, значимості для справи, законності їхнього одержання. Потім він визначає доброякісність, доказову силу встановлених фактів, їх цінність, зв'язок з іншими доказами. Якщо дані суперечать частково чи повністю один одному, суддя приймає за доказ тільки несуперечливі факти, що відповідають його внутрішньому переконанню, а інші, мотивуючи, відкидає.

Варто відзначити важливий момент - процес оцінки доказів судом, по суті, відбувається також і в тих випадках, коли він має на меті не встановлення фактичних обставин провадження, а підготовку інших за своєю природою рішень, встановлення кримінальної відповідальності, застосування статті закону, що

впливає на призначення покарання, оцінку пом'якшуючих і обтяжуючих обставин і тощо.

Усі процесуальні акти для того, щоб відповідати своєму призначенню, повинні бути законними й обґрунтованими. Це означає, що ці акти повинні виноситися на підставі суворого дотримання матеріальних і процесуальних законів і бути правильними по суті, у цих актах повинен знайти своє відображення найважливіший принцип судочинства - принцип законності. Положення закону є обов'язковими для всіх суб'єктів кримінального процесу, що здійснюють провадження у справі, дотримання матеріальних і процесуальних норм становить їхній обов'язок перед державою й особою. Тільки врегульована законом діяльність може бути частиною кримінального процесу, тому порушення норми права може вивести дію за межі кримінального судочинства. Отриманий, наприклад, з порушенням закону доказ визнається недопустимим і не може бути покладений в основу обвинувачення.

Однією із властивостей судового вироку є достовірність. Достовірність - це категорія логіки, що означає властивість суджень, тверджень, підтверджених логічними правилами. За допомогою достовірно встановлених доказів суддя пізнає всі ті факти, що становлять основу рішення, яке виноситься суддею. Вони ж, у кінцевому рахунку, створюють у судді певну внутрішню впевненість у правильності ухваленого рішення. Проте, одного суб'єктивного внутрішнього переконання судді ще не досить для визначення достовірності рішення. Ще необхідно, щоб критерієм оцінки такого рішення була зовнішня, об'єктивна достовірність. У кримінальному процесуальному праві ця вимога виражена в обґрунтованості, що досягається шляхом процесуальних дій і яка викладається в описовій частині вироку.

Під обґрунтованістю розуміють відповідність фактичних і юридичних питань, що містяться в процесуальному акті, повно і всебічно зібраним і правильно оціненим достовірним доказам, почерпнутими із встановлених законом джерел і у встановленому ним порядку. Якщо законність є властивістю, яка визначає відповідність висновків суду, що містяться в акті правосуддя, вимогам закону, то обґрунтованість є відношенням висновків суду до доказів, досліджених у судовому розгляді, і

встановленим на їхній основі фактам об'єктивної дійсності, виходячи з яких судді роблять висновок про наявність чи відсутність обставин, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні.

Вимога обґрунтованості при встановленні фактичних обставин справи, так само, як і при визначенні кримінальної відповідальності і призначенні покарання, містить у собі не тільки необхідність встановлення об'єктивної істини, але і вимогу, щоб аргументація, мотиви, які підтверджують встановлення істини, були повними, бездоганними, об'єктивними, логічними і переконливими.

Законність і обґрунтованість вироку завжди залежить від тих процесуальних засобів, що використовує суд під час судового розгляду. Рішення суду з окремих питань можуть прискорити чи сповільнити хід судового розгляду, звужити його рамки чи забезпечити можливість більш повного і докладного дослідження доказів.

Справедливістю як мірою, взятою за основу при визначенні наслідків установленної конкретної провини, звичайно керуються як критерієм при призначенні покарання; в окремих випадках і питання про винність варто розглядати з урахуванням цього критерію. Справедливість вироку є важливою вимогою ще і тому, що вона становить основу його переконливості.

Суб'єктивна міра справедливості - це переконання в цьому судді. Встановлення винуватості з урахуванням всіх обставин провадження, а також призначення виду і міри покарання - це предмет переконання судді. Однак, межі у вироку виду і розміру покарання визначає кримінальний закон, що забезпечує судді простір і поле діяльності для оцінки. Відповідно до цього поставлена до вироку вимога справедливості є правовою, тобто юридичною справедливістю. Вирок справедливий, якщо він відповідає нормам права, тобто законний. У цьому плані вимоги законності і справедливості зближуються, але не є тотожними; у межах, встановлених кримінальним законом для міри покарання, кожна санкція в кожному випадку визначається вимогою справедливості.

Дискусійним є питання про місце преюдиціальних фактів у предметі доказування.

Деякі вчені вважають, що преюдиціальні факти виключаються з предмету доказування [1, 101; 5, 43]. Інші вчені зазначають, що преюдиціальні факти входять у предмет доказування, оскільки вони мають юридичне значення [3, 36; 4, 115]. Уявляється, що преюдиціальні факти входять у предмет доказування, якщо вони входять до кола тих обставин, які мають бути встановлені у конкретному кримінальному провадженні.

Преюдиціально встановлені факти є обставинами, що були встановлені на основі якихось доказів у попередньому провадженні. Наприклад, подія кримінального правопорушення раніше була доведена оглядом місця події, показаннями свідків, потерпілих і так далі. Ці докази вже пройшли процесуальний порядок доказування: збирання, перевірку й оцінку. Висновки, зроблені на їхній основі, ввійшли до змісту вироку (рішення) і стали преюдиціально встановленими фактами.

Преюдиціально встановлені факти відрізняються від доказових фактів тим, що: а) встановлюються в процесі провадження по іншій кримінальному провадженню чи цивільній справі; б) через це мають процесуальну форму, властиву доказам; в) достовірність їх може бути піддана сумніву в процесі використання під час доказування по іншому кримінальному провадженню чи цивільній справі (в рамках законної сили вироку чи рішення, тобто поки воно не буде скасоване). На думку О. В. Левченко, оцінка преюдиціальних фактів провадиться за тими ж критеріями, що й оцінка будь-якого доказу у справі [3, 37]

У кримінальному провадженні використання преюдиціально встановлених фактів характеризується особливостями. Процес їхнього доказування не вимагає дотримання звичайного процесуального порядку. Він обмежується тільки оцінкою таких фактів особою, що провадить досудове розслідування і судом. Д. В. Шилін зазначає, що доказування за наявності достатніх підстав для застосування кримінально – процесуальної преюдиції має певну специфіку у межах усіх елементів процесу доказування. [6, 6]

Характерними елементами будь-якого процесу пізнання є те, що зібрані в справі докази завжди мають об'єктивний зміст, тобто відображення у факті існуючої об'єктивної реальності, а також суб'єктивну форму, тобто

відображення у свідомості і конкретного суб'єкта.

Такий процес пізнання має місце при формуванні будь-якого доказу. Визначальним тут є фактичні дані, що містять інформацію про обставини провадження.

Для того, щоб стати доказом, фактичні дані повинні належати до справи. Основна вага у визначенні належності доказу лежить на суді, тому що саме суд повинен регулювати процес представлення, дослідження й оцінки доказів, у плані відбору достатнього, правдивого і необхідного доказового матеріалу з метою обґрунтування майбутнього винесення судового рішення. Кримінальний процесуальний закон не визначає повного кола належних доказів по конкретному провадженню. Ця якість доказу визначається шляхом оціночних суджень суду, що утворюються (формуються) на об'єктивній основі.

Про доцільність застосування норми права варто говорити в тих випадках, коли залежно від конкретних обставин справи закон допускає кілька рішень того самого питання. Доцільність у рамках закону полягає в тому, щоб залежно від умов, місця й обстановки його застосування найбільш вдало і правильно вибрати одне із запропонованих законом доцільних рішень. Саме в такому розумінні доцільність не суперечить законності, хоча цілком з нею і не збігається. Будучи складовою частиною законності, доцільність, як і обґрунтованість характеризує один з її елементів.

Набагато частіше можна говорити про доцільність застосування правової норми в цивільних правовідносинах. Це можливо завжди, коли у правозастосовних органів є вибір найбільш придатного, вдалого, доцільного й оптимального рішення, прийнятого в конкретних умовах і життєвій ситуації. Багато таких норм містить шлюбно-сімейне законодавство, наприклад, при поділі майна. Або при оскарженні рішень суду, вирішуючи долю раніше винесених рішень, керується не тільки міркуваннями законності й обґрунтованості, але і доцільності. Тут може йти мова про те, що з часу винесення судом рішення можуть виникнути нові обставини, що роблять недоцільним скасування рішення, що відбулося раніше, хоча воно і було прийняте з порушенням

закону. Наприклад, чи доцільно скасовувати незаконне рішення суду про встановлення батьківства, якщо дитина після цього була усиновлена іншою особою?

Застосовуючи до розглянутого спору правову норму, що вступила в законну силу, судові рішення набуває здатності діяти як правова норма. Законна сила судового рішення є особливою формою дії правової норми, на підставі якої рішення ухвалене.

Наділення судового рішення законною силою обумовлене тим, що, на відміну від інших правозастосовчих актів, судові рішення є актом правосуддя і повинно виноситися за умов, що максимально забезпечують досягнення істини, а не тим, що в ньому знаходить вираження сила застосованої норми матеріального права.

Сутність інституту законної сили полягає в тому, що рішення суду здобуває особливу правову властивість, яка характеризується тим, що воно за силою дії прирівнюється до закону. Законна сила судового рішення і є особливою правовою властивістю, що прирівнює судові рішення за силою дії до закону. Судові рішення з моменту вступу його в законну силу здобуває властиві норми права незаперечність і авторитетність, і ця обставина має важливе значення для преюдицій, оскільки законна сила виявляється в преюдиціях. Застосовуючи правову норму, що вступила в законну силу, судові рішення здобуває здатність здійснювати дії, властиві правовій нормі, тобто законна сила судового рішення є особливою формою дії норми права, на підставі якої винесено вирок. Як і дія норми права, дія, здійснювана судовим рішенням, що набрало законної сили, має характер непорушності і стабільності. Отже при використанні у доказуванні вироку, що набрав законної сили, він не може бути визнаним недопустимим доказом, оскільки це означало б визнання його неправосудним та таким, що підлягає скасуванню. На що уповноважені лише вищестоящі судові інстанції [2, 110]

Судові рішення є результатом застосування норм права до певних фактичних обставин, і сам факт ухвалення судом вироку свідчить про те, що у конкретному кримінальному провадженні є умови, що обумовлюють необхідність застосування визначеної правової норми. У такий спосіб винесене рішення завжди повинно бути

конкретним. Кінцевим результатом процесу, підсумком усіх процесуальних дій і застосування процесуальних інститутів є законна сила судового рішення. Тому вона є відображенням основних закономірностей, що характеризують систему процесу в цілому.

Друга властивість вироку - непохитність означає, що вирок, який набрав законної сили, може бути переглянутий тільки в порядку виключного провадження. Виключність вироку означає, що після вступу вироку в законну силу неможливий розгляд того ж провадження, стосовно тих самих осіб і по тому самому обвинуваченню, по якому ухвалений вирок, поки цей вирок не буде скасовано у встановленому законом порядку.

На наш погляд, преюдиціальність виявляється у всіх властивостях законної сили вироку. Для преюдиціальності судового вироку, що вступив у законну силу, характерна взаємодія даного рішення з іншими, які можуть бути винесені на основі фактів і правовідносин, зафіксованих рішенням, що набрало законної сили. Інакше ніж у взаємодії з іншими рішеннями преюдиціальність не виявляється. Вона характеризує рішення з його зовнішньої сторони і забезпечує його неспростовність, виключність і виконуваність у взаємодії з іншими рішеннями, встановлюючи неприпустимість будь-яких інших висновків про факти і правовідносини, що вже були пізнані судом і покладені в основу рішення, що набрало законної сили. Преюдиціальність вироку, в першу чергу, виконує роль засобу забезпечення законної сили судового вироку. Та обставина, що преюдиціальність є властивістю рішення, що вступило в законну силу, приводить до висновку, що між преюдиціальністю з одного боку, законністю й обґрунтованістю судового рішення з іншого існує не прямий зв'язок, а опосередкований, сполучною ланкою якої є законна сила судового вироку.

Обов'язковість у преюдиціях полягає в тому, що преюдиціальні обставини є для суду, органу розслідування обов'язковими, покладаються в основу його рішення без доказування.

Прояв виключності в преюдиціях полягає в тому, що преюдиціальні обставини не підлягають повторному дослідженню.

Непохитність у преюдиціях означає, що преюдиціальні обставини не можуть бути встановлені інакше ніж у преюдиціальному вироку, суд, при розгляді справи, пов'язаної з раніше вирішеною, не вправі робити висновки, які спростовують чи ставлять під сумнів рішення суду з питань, уже вирішених вироком, що набрав законної сили.

Таким чином, можна зробити висновок, що співвідношення вимоги істинності і фактичної істинності вироку дає підставу для дії презумпції істинності. Маючи судові рішення, що набрало законної сили, органи розслідування, посадові особи і громадяни виходять з істинності судового рішення і виконують його. Однак можливість скасування вироку, що набрав законної сили, свідчить про те, що законодавець враховує ймовірність судової помилки, виявлення нових обставин, що ставлять під сумнів істинність вироку, спростовують його, тобто спростовується припущення істинності судового вироку.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що в кримінальному процесі діє презумпція істинності вироку, що набрав законної сили, а преюдиціальність вироку ґрунтується саме на цій презумпції і забезпечується законною силою вироку тому, що в преюдиціях виявляється законна сила вироку в цілому.

Складним є питання про наявність преюдицій при винесенні виправдувального вироку. Однак для його вирішення необхідно розглянути мотивування виправдувального вироку.

Підставами виправдувального вироку є відсутність самої події кримінального правопорушення, якщо в діянні обвинуваченого відсутній склад кримінального правопорушення, а також якщо не доведено, що кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим, (ст. 373 КПК України).

Варто відзначити, що виправдувальний вирок, незалежно від того, на якій підставі його ухвалено, має зовсім однакову юридичну силу і наслідки для обвинуваченого настають однакові наслідки - це повна його реабілітація, визнання його невинуватим у вчиненні злочину, зняття з нього усіх обвинувачень.

Якщо обвинуваченого виправдано з мотивів відсутності події кримінального

правопорушення, то суд відмовляє в задоволенні цивільного позову, оскільки в цих випадках відсутня сама підстава позову - заподіяння потерпілому шкоди злочинними діями підсудного. Таке рішення суду позбавляє потерпілого права пред'являти позов про відшкодування шкоди також і у порядку цивільного судочинства. Коли ж виправдувальний вирок виноситься на підставі відсутності в діях обвинуваченого складу злочину або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення то суд залишає його без розгляду (ст. 129 КПК України). За потерпілим зберігається право на подачу позову в порядку цивільного судочинства в силу того, що хоча суд не визнав дії обвинуваченого злочинними, але самі дії обвинуваченим були вчинені і могли завдати шкоди потерпілому.

Тому якщо суд не упевнений у винуватості обвинуваченого, коли виникають непереборні сумніви - винний він чи ні, вирок повинен бути тільки виправдувальним. Виправдувальний вирок може ґрунтуватися на одному лише припущенні, що обвинувачений є невинуватим, якщо це припущення не спростоване обвинуваченням.

Мотивування виправдувального вироку повинно містити формулювання обвинувачення, пред'явленого обвинуваченому і визнаного судом недоведеним, а також підстави для виправдання підсудного із зазначенням мотивів, за якими суд відкидає докази обвинувачення. Не допускається включення у вирок формулювань, що ставлять під сумнів невинність виправданого (ч. 3 ст. 374 КПК України).

Для ухвалення виправдувального вироку зовсім не потрібно доводити невинуватість обвинуваченого - вона передбачається, презюмується. Досить лише встановити, що немає достовірних доказів винуватості.

При викладі мотивувальної частини виправдувального вироку особливої уваги заслуговують ті вимоги, що пред'являються до вироку взагалі, у зв'язку з чим на описову частину вироку може бути подана апеляція, незалежно від резолютивної частини. Описова частина виправдувального вироку завжди залежить від підстав виправдання, тому можуть бути деякі розходження у вимогах, які пред'являються до мотивування вироку. На наш погляд, одним з таких розходжень є те, що на

відміну від обвинувального вироку, при постанові виправдувального у встановленні фактів можуть бути використані ймовірні судження.

При ухваленні виправдувального вироку у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення суд ухвалює вирок на підставі не тільки встановлених обставин провадження, але і кваліфікації злочину. Якщо ж участь особи в учиненні злочину не доведено, суд керується лише викладеними у вирок фактичними обставинами. Підставою виправдання тут є ситуація, при якій хоча в процесі доказування і мали місце докази, які не підтвердили достовірно факту вчинення злочину, але в той же час вони не дозволяють суду зробити категоричний висновок про те, що обвинувачений не вчинив інкримінованого йому діяння. Таке рішення ґрунтується виключно на встановлених, перевірених і оцінених фактах.

В описовій частині виправдувального вироку повинно бути дано таке спростування обвинувальних доказів, у результаті якого у суду не могло б скластися внутрішнього переконання про доказаність обвинувачення.

На наш погляд, говорити про наявність преюдицій при ухваленні виправдувального вироку можна в тому випадку, якщо при ухваленні такого вироку за відсутністю події кримінального правопорушення і за відсутністю в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення суд обґрунтовував своє рішення на достовірно встановлених фактах, а не на припущених судженнях, тому що припущені факти, тобто ті, які суд не мав можливості встановити достовірно, преюдиціальними бути не можуть. Що ж стосується виправдувального вироку, ухваленого за недоведеністю вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим, то як уже відзначалося, у цих випадках суд ґрунтується виключно на встановлених і перевірених фактах; проте цих фактів недостатньо для категоричного висновку про невинуватість обвинуваченого, тобто преюдиціально встановлені факти у таких випадках не мають властивість достатності.

Що стосується вирішення цивільного позову при ухваленні виправдувального вироку, то преюдиція буде мати місце при вирішенні цивільного позову у виправдувальному вирокі, ухваленому на підставах відсутності події

кримінального правопорушення, оскільки як уже відзначалося, в цих випадках суд зобов'язаний відмовити в задоволенні позову, а це позбавляє можливості потерпілого пред'являти позов про відшкодування шкоди в порядку цивільного судочинства, тобто преюдицію встановлено законом (ст. 129 КПК України). Що ж стосується ухвалення виправдувального вироку за відсутністю в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчинення кримінального правопорушення суд залишає позов без розгляду, і відповідно мова не може йти про наявність преюдицій у подібних випадках.

Відмова прокурора від обвинувачення являє собою процесуальний інститут, що полягає в безпосередній діяльності прокурора, здійснюваної ним у стадії судового розгляду. Ця діяльність є процесуальною і складається із сукупності процесуальних дій, що утворюють структуру даного виду прокурорської діяльності.

Під відмовою прокурора від підтримки державного обвинувачення розуміють заяву прокурора, звернену до суду, у якій він заперечує обґрунтованість обвинувачення і мотивує неможливість його підтримки щодо особи, відданої до суду, фактично припиняючи продовження обвинувальної діяльності проти цієї особи. Тобто, якщо в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового розгляду не підтверджують пред'явленого обвинувачення, він зобов'язаний відмовитися від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови (ст. 340 КПК України). При викладі мотивів відмови прокурор повинен дати аналіз доказам, що були зібрані на досудовому слідстві, і показати зміни, що відбулися в процесі судового розгляду. Якщо суду представлені додаткові докази, прокурор повинен показати, чому суду варто прийняти саме ці докази, а не ті, що були отримані в стадії розслідування. Відмова прокурора від обвинувачення можлива тільки після дослідження всіх доказів у кримінальному провадженні.

Що стосується необґрунтованої відмови прокурора від обвинувачення, то необхідно відзначити, що помилки і зловживання можуть бути допущені не тільки прокурором, але і судом, що вирішує справу; для їхнього усунення існують перевірочні стадії процесу.

У законодавчому порядку ця проблема також вирішена на користь необхідності закриття кримінальної провадження у разі відмови прокурора від обвинувачення. Суд своєю ухвалою закриває кримінальне провадження у разі відмови прокурора від обвинувачення, а потерпілий не бажає скористатися правом вимагати продовження розгляду провадження і підтримувати обвинувачення.

Що стосується преюдиціального значення фактів, встановлених в ухвалі суду про закриття провадження у зв'язку з відмовою прокурора від обвинувачення, то, на наш погляд, вони є преюдиціальними тому, що відмова прокурора від обвинувачення можлива тільки після дослідження усіх доказів у провадженні, і сама відмова означає лише те, що цих доказів недостатньо для визнання особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, а не те, що вони є недостовірними. Тому, якщо у суду, що розглядає кримінальне провадження, пов'язане з закритим, факти, встановлені в ухвалі про закриття кримінального провадження, не викликають ніяких сумнівів, то вони можуть

бути покладені в основу рішення без перевірки. Якщо достовірність таких фактів викликає у суду сумніви, то він може їх досліджувати у встановленому законом порядку.

Висновки. На основі викладеного вище можна зробити висновок, що говорити про наявність преюдицій при ухваленні виправдувального вироку можна в тому випадку, якщо при ухваленні такого вироку за відсутністю події кримінального правопорушення і за відсутністю в діях обвинуваченого складу кримінального правопорушення суд обґрунтовував своє рішення на достовірно встановлених фактах, а не на припущених судженнях, тому що припущені факти, тобто ті, які суд не мав можливості встановити достовірно, преюдиціальними бути не можуть.

Факти встановлені в ухвалі суду про закриття кримінального провадження є преюдиціальними і не потребують повторного дослідження в тих випадках, коли їх достовірність не викликає сумнівів у суду, який розглядає інше кримінальне провадження.

Список використаних джерел:

1. Арсеньев В. Д. О фактах, не подлежащих доказыванию в процессе уголовного судопроизводства / В. Д. Арсеньев // Правоведение. – 1965. – № 1. – С. 97-104.
2. Березин А. С. Преюдиции в отечественном уголовном судопроизводстве : дис... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / А. С. Березин ; Нижегородский гос. университет. – Нижний Новгород, 2006. – 283 с.
3. Левченко О. В. Общеизвестные, преюдициально установленные и законом презюмируемые факты и особенности их использования в уголовно-процессуальном доказывании : дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Левченко ; Казанский гос. университет. – Казань, 1994. – 268 с.
4. Либиус И. А. Презумпция невиновности в советском уголовном процессе / И. А. Либиус. – Ташкент : Узбекистан, 1981. – 232 с.
5. Трубников П. Я. Обязательность судебного решения в законодательстве и судебной практике / П. Я. Трубников // Советское государство и право. – 1974. – № 2. – С. 38–46.
6. Шилін Д. В. Кримінально-процесуальна преюдиція в процесі доказування у кримінальних справах / Д. В. Шилін // Часопис Акад. адвокатури. – 2010. – № 6. – С. 1-7.

References

1. V. D. Arseniev, O faktakh, ne podlezhashikh dokazivaniyu v protsesse ugovnogo sudoproizvodstva / V. D. Arseniev // Pravovedenie. – 1965. – No. 1. – Pp. 97-104.
2. A. S. Berzin, Preyuditsii v otechestvennom ugovnom sudoproizvodstve : dis. ... kandidata yurid. nauk : 12.00.09 / A. S. Berzin ; Nizhegorodskiy gos. universitet. – Nizhniy Novgorod, 2006. – 283 p.

3. O. V. Levchenko, *Obsheizvestnie, preyuditsialno ustanovlennie i zakonom premyumiruemie fakty i osobennosti ikh ispolzovaniya v ugovno-protsessualnom dokazivanii* : dis. na soiskanie uchenoi stepeni kand. yurid. Nauk : 12.00.09 / O. V. Levchenko ; Kazanskiy gos. universitet. – Kazan, 1994. – 268 p.

4. I. A. Libius, *Prezumpsiya nevinovnosti v sovetskom ugovnom protsesse* / I. A. Libius.- Tashkent : Uzbekistan, 1981. – 232 p.

5. P. Ya. Trubnikov, *Obyazatelnost sudebnogo resheniya v zakonodatelstve i sudednoy praktike* / P. Ya. Trubnikov // *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*. – 1974. – No. 2. – Pp. 38-46.

6. D. V. Shylin, *Kryminalno-protsesualna preyusysiiia v protsesi dokazuvannia u kryminalnykh spravakh* / D. V. Shylin // *Chasopys Akad. advokatury*. – 2010. – No. 6. – Pp. 1-7.